

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

© Ребенок В. М., 2018

<http://orcid.org/0000-0002-2943-9725>

<http://doi.org/10.5281/zenodo.1227107>

У статті зроблено аналіз проблеми формування професійної компетентності у майбутніх вчителів технологічної підготовки в навчальних закладах, яка дозволяє успішно здійснювати професійну діяльність. Розкрито сутність понять «компетенція», «компетентність» та «професійна компетентність» майбутніх вчителів технологічної підготовки. Визначено зміст, особливості та елементи професійної компетентності студентів у навчальному процесі. У ході дослідження встановлено, що ключові компетенції вчителя технологічної підготовки відображають культуру педагога і підрозділяються на: професійно-педагогічні, соціально-мотиваційні, інформаційні, комунікативні, креативні. Виділено рівні сформованості професійної компетентності майбутнього вчителя технологічної підготовки.

Доведено, що професійна компетентність майбутнього вчителя технологічної підготовки передбачає готовність розв'язувати специфічні завдання, виконувати певні дії, які доведені до рівня умінь та засновані на системних і глибоких знаннях.

***Ключові слова:** професійна компетентність, технологічна підготовка, компетенція педагога, інформація, діяльність вчителя, заклади вищої освіти.*

Ребенок В. М. Особенности формирования профессиональной компетентности у будущих учителей технологической подготовки

В статье сделан анализ проблемы формирования профессиональной компетентности у будущих учителей технологической подготовки в учебных заведениях, которая позволяет успешно осуществлять профессиональную деятельность. Раскрыта сущность понятий «компетенция», «компетентность» и «профессиональная компетентность» будущих учителей технологической подготовки. Определены содержание, особенности и элементы профессиональной компетентности студентов в учебном процессе. Исследованием установлено, что ключевые компетенции учителя технологической подготовки отражают культуру педагога и подразделяются на: профессионально-педагогические, социально-мотивационные, информационные, коммуникативные, креативные. Выделены уровни сформированности профессиональной компетентности будущего учителя технологической подготовки.

Доказано, что профессиональная компетентность будущего учителя технологической подготовки предполагает готовность решать специфические

задачи, выполнять определенные действия, которые доведены до уровня умений и основаны на системных и глубоких знаниях.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, технологическая подготовка, компетенция педагога, информация, деятельность учителя, высшие учебные заведения.

Rebenok V. M. Peculiarities of forming professional competence in future teachers of technological training

The problem of formation of professional competence of future teachers of technological training in educational institutions is analyzed, which allows to carry out successful professional activity. The core of the concepts of "competence", "competency" and "professional competence" is revealed. Professional competence is determined by the level of own professional education, experience and individual ability of the person for self-improvement. The content, features and elements of the professional competence of students in the educational process are determined. The introduction of competence in the process of technological training for future teachers allows not only to apply initial knowledge and skills, but also forms the ability to practice in specific professional situations, to be creative in problem-solving, and also makes it easy to navigate the professional environment and to master a culture of work. The groups of skills necessary for forming the professional competences of the future teachers are highlighted.

It is also stated that the key competences of the teacher of technological preparation reflect the culture of the teacher and are divided into: vocational and pedagogical, social and motivational, informational, communicative, and creative. The level of formation of professional competence of the future teachers of technological preparation is allocated. It is proved that the professional competence of the future teacher of technological preparation involves the willingness to solve specific tasks, perform certain actions that are brought to a level of skills and are based on systemic and in-depth knowledge. Professional skills allocation of professional tasks is based on the preliminary modeling of the corresponding professional activity, implementing a set of professional, most common situations that require the formulation, solution and reflection of professional tasks. The basic components of future technological preparation teachers' professional competence in the process of training are substantiated. The content of methodical provision of students' training in the context of organization of independent educational activity is revealed. The research has proved. that formation of professional competence of future teachers of technological preparation has to be carried out on the basis of the general provisions of the system approach and use of other scientifically grounded approaches.

Key words: professional competence, technological training, competence of the teacher, information, activity of the teacher, institutions of higher education.

Актуальність проблеми дослідження. В Україні сьогодні головним залишається питання про конкурентоспроможність спеціалістів в умовах

ринкової економіки, стрімких технологічних змін, глобалізації суспільства. Успіх розв'язання даної проблеми безпосередньо залежить від працівників освітньої сфери, адже саме від професійної компетентності вчителя залежить формування конкурентноздатності, ключових компетентностей студентів, їх спроможності увійти у світовий глобальний простір. До пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку суспільства належить модернізація системи вищої освіти України відповідно до національних потреб і тенденцій євроінтеграції з метою вдосконалення технологічної підготовки майбутніх вчителів технологій, здатних компетентно виконувати багатофункціональну педагогічну діяльність. Євроінтеграція зумовлює необхідність усвідомлення й вироблення нових теоретичних засад для змін та забезпечення ефективного функціонування системи технологічної підготовки майбутніх вчителів.

Отже, професійна компетентність розглядається вченими, як інтегративна система знань із професійно орієнтованих дисциплін та вмінь їх практично використовувати у професійній діяльності. У сучасних умовах відкритого доступу до будь-якої інформації професійність знань вчителя визначається не тільки змістом цих знань, а й здатністю передавати їх таким способом, який найбільш ефективно сприяє взаємодії, діалогу між викладачем та студентом у процесі навчання, вчителем-практиком та студентом, який перебуває на виробничій педагогічній практиці. З цього випливає, що поряд із знаннями наукових фактів вчителю необхідне знання сучасних педагогічних технологій та їх упровадження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему становлення технологічної та професійної підготовки майбутніх вчителів розкрито у працях: В. Андріяшина, А. Вихруща, Ю. Белової, В. Борисова, В. Буринського, В. Васенка, В. Гусєва, М. Деліка, А. Дьоміна, Л. Зарічної, В. Качнева, Л. Козачок, О. Коберника, М. Корця, Г. Левченка, В. Мадзігона, В. Назаренка, В. Ребенка, Д. Рудика, В. Сидоренка, Д. Сметаніна, В. Стешенка, Г. Терещука, О. Торубари, Д. Тхоржевського, С. Чистякової.

Питанням формування професійної компетентності присвячені наукові роботи: Я. Болюбаша, В. Галузинського, Л. Даниленко, І. Єрмакова, І. Зязюна, Н. Кузьміна, С. Клепко, В. Олійника, С. Сисоєвої, В. Сластьоніна, Т. Сущенко. Значним є внесок зарубіжних дослідників А. Вульфа, К. Інгенкампа, К. Мацермана, З. Стоунсона.

Мета статті полягає у розкритті особливостей формування професійної компетентності у майбутніх вчителів технологічної підготовки в умовах навчання у закладах вищої освіти.

Виклад матеріалу. Формування професійної компетентності вчителя технологічної підготовки розглядається нині як невід’ємна складова реформи системи вищої педагогічної освіти в цілому, основна мета якої передбачає підготовку технічно і технологічно освіченого фахівця відповідно до вимог інформаційного суспільства [1].

Професійну компетентність учителя сучасні дослідники визначають як результат цілеспрямованого впливу післядипломної педагогічної освіти, самоосвіти й розвитку педагогічного професіоналізму на рівні саморозвитку.

Професійна компетентність визначається рівнем власної професійної освіти, досвідом та індивідуальною здатністю людини до самовдосконалення. Професійна компетентність поєднує у собі особисті якості та готовність до професійної діяльності [7].

Компетенція в перекладі з латинського *competentia* означає коло питань, у яких людина добре обізнана, володіє знаннями й досвідом. Компетентна у певній галузі людина має відповідні знання і здібності, які дозволяють їй обґрунтовано судити про цю галузь і ефективно в ній діяти. Для розподілу загального й індивідуального потрібно відрізнити поняття «компетенція» і «компетентність».

У своїх працях В. Краєвський та А. Хуторський пропонують розмежувати поняття «компетентність» та «компетенція». На їхню думку, компетентність – це сукупність знань у дії, тобто система знань, яка орієнтована на практичне застосування. На відміну від компетентності, компетенції – це здатність людини реалізувати на практиці свою компетентність [10].

Учений Д. Савельєв вважає, що професійна компетентність може бути окреслена як здатність посадової особи успішно реалізувати завдання, що відносяться до її компетенції. Близьким до такого тлумачення професійної компетентності є визначення науковця В. Весніна, який окреслює професійну компетентність як здатність працівника якісно й безпомилково виконувати свої функції, як у звичайних, так і в екстремальних умовах, успішно опановувати нові знання й швидко адаптуватися до змінних умов [2].

Професійна педагогічна компетентність відображає істотні властивості й стосунки всіх предметів педагогічної науки. Найбільш суттєвою ознакою досліджень В. Синенка є трактування поняття «професійна компетентність вчителя» як інтегрування відповідного рівня професійних знань, умінь і навичок вчителя, його особистісних якостей, що виявляються в результаті діяльності.

Компетенція – включає сукупність взаємозалежних якостей особистості, що задаються відповідно до певного кола предметів і процесів, і необхідні для якісної продуктивної діяльності відносно до них.

Компетентність – володіння людиною відповідною компетенцією, що включає її особистісне відношення до неї і до предмету діяльності [9]. Так, у широкому розумінні, компетентність – це володіння знаннями, що дають змогу судити про що-небудь, знання та вміння, які необхідні людині в певній галузі діяльності, її обізнаність, інформованість, широта інтелекту, професійна підготовленість; синтез когнітивного, предметно-практичного і особистого досвіду людини [7].

Проблема визначення професійної компетентності вчителя стала об'єктом суперечки і розбіжностей між психологами, педагогами, фізіологами, фахівцями-практиками, і ще досі немає єдиного підходу до визначення поняття «Професійна компетентність вчителя».

С. Ратовська визначає професійну компетентність педагога як персональну властивість, що являє собою відрефлексовану спрямованість особистості на відбір та застосування найбільш ефективних варіантів організації навчально-виховного процесу вищої школи. Сформованість її на належному рівні, дозволить майбутньому фахівцеві бути конкурентноспроможним, мобільним, брати активну участь у соціальних проектах, зробити внесок у розвиток суспільства, власного успіху. Вчені наводять основні ознаки поняття компетентності: наявність знань для успішної діяльності, розуміння значення цих знань для практики; набір операційних умінь; володіння алгоритмами розв'язання професійних завдань [8].

Як основні елементи педагогічної компетентності Н. Кузьміна виділяє наступні [6]:

- спеціальна компетентність в певній галузі дисципліни;
- методична компетентність в галузі засобів формування знань, умінь і навичок в майбутніх вчителів технологічної підготовки;

- психолого-педагогічна компетентність в числі мотивів, здібностей, спрямованості майбутніх вчителів.

- А. Дяченко виділяє групи умінь, що необхідні для формування професійної компетентності майбутнього педагога, а саме:

- перша група вмінь базується на знаннях про закономірності і розуміння процесу навчання як управління, що передбачає інформаційно-комунікативну, регулятивно-комунікативну та афективно-комунікативну діяльність педагога, в основі якої є інформаційний процес.

- друга група вмінь пов'язана з управлінням психічним розвитком студентів на основі цінностей, змістів і ставлень до навколишньої дійсності, особистісно-професійних пріоритетів.

- третя група вмінь передбачає здійснення цілеспрямованих дій під час навчального процесу, організацію та управління діяльністю, спрямованою на досягнення запланованого результату.

- четверта група вмінь співвідноситься з вибором адекватних методів, засобів і технологій, створенням оптимальних умов і проектуванням педагогічного процесу, з виявленням структурних одиниць цього процесу і функціональним підходом до його аналізу, що забезпечують результати.

- п'ята група вмінь відображає рефлексивну діяльність педагога, самооцінку, розуміння і прийняття ним нормативних вимог до професійної діяльності, оцінювання на основі аналізу мети здійснюваного педагогічного управління навчальною діяльністю [3].

Для вчителів технологічної підготовки поряд з ключовими існують спеціальні компетенції, де за доцільне розглядати професійну компетентність вчителя як єдність ключових і спеціальних компетенцій, а саме:

1. Інформаційна компетенція майбутнього вчителя технологічної підготовки передбачає володіння студентом одержувати спеціальні уміння, опрацьовувати і використовувати необхідну інформацію в процесі професійної діяльності. Особливе місце займає оволодіння новими інформаційними технологіями, направленими на досягнення цілей інформатизації освіти шляхом використання комплексу функціонально-залежних педагогічних, інформаційних, методологічних, психофізіологічних і ергономічних засобів і методик.

2. Цільова компетенція вчителя технологічної підготовки передбачає уміння ставити і реалізовувати освітні цілі різного рівня і спрямованості:

навчальні, виховні, розвиваючі; поточні й перспективні; реальні й ідеальні; глобальні й приватні. Усвідомлення мети – перший крок до реалізації професійних завдань.

3. Професійно-педагогічна компетенція – фундамент педагогічної компетентності, вона характеризує інтеграційну єдність природничо-наукових, гуманітарно-соціально-економічних та психолого-педагогічних знань і умінь, що дозволяють вчителю аналізувати навчальний матеріал, педагогічні ситуації, вибирати способи взаємодії, форми і методи подання матеріалу.

4. Проектна компетенція включає уміння вчителя передбачати результати своєї діяльності, визначати послідовність своїх дій для досягнення мети, тобто зводити воедино свою педагогічну стратегію і тактику. У роботі вчителя технологічної підготовки набули поширення два види проектування: педагогічне і техніко-технологічне.

5. Соціально-мотиваційна компетенція є показником усвідомлення соціальної значущості професії вчителя, здатність узяти на себе відповідальність за пропонувані нові методичні підходи та їх реалізацію, прояв зв'язаності особистих інтересів з потребами конкретного студента, навчального закладу, суспільства. Вона характеризує етичну культуру, ідеали, духовні цінності.

6. Рефлексивна компетенція пов'язана з вмінням вчителя оцінити свою працю в цілому, прослідкувати суттєвий зв'язок між завданнями, цілями, способами, засобами, умовами та результатами своєї педагогічної діяльності. Досвід вчителя буде джерелом методичного зростання тоді коли вчитель виступає об'єктом структурованого аналізу: невідрефлексована практика не дає результатів, а з часом призводить до професійної деградації вчителя.

7. Моніторингова компетенція вчителя технологічної підготовки характеризує уміння відстежувати процес навчання і співвідносити реально одержані результати із запланованими, тобто забезпечити якість освіти. Педагогічна діагностика – складова частина моніторингу, вона включає контроль, перевірку, оцінку, накопичення статистичних даних, їх аналіз, виявлення динаміки, прогнозування результатів.

8. Комунікативна компетенція характеризує особливості комунікативної діяльності вчителя, специфіку його взаємодії з адміністрацією навчального закладу, колегами по роботі. Акцент ставиться на взаємозв'язку

комунікативності з ефективністю педагогічної діяльності, направленої на досягнення навчальних цілей.

9. Креативна компетенція – навички до творчого вдосконалення. Творчий підхід у реалізації педагогічної діяльності є найважливішою об'єктивною характеристикою діяльності вчителя. Це обумовлено тим, що різноманіття педагогічних ситуацій, їх неоднозначність потребують варіативних підходів

10. до аналізу і розв'язання професійних завдань.

11. Змістова компетенція характеризує знання вчителем навчального предмету, уміння творчо працювати з навчальною програмою, розробляти робочу програму, що відображає специфіку регіону, навчального закладу, а також можливостей свого методичного потенціалу, інформаційного, технічного забезпечення і, звичайно, рівень підготовленості майбутніх вчителів.

У професійній освіті прийнято виділяти ключові компетенції, що характеризують універсальність підготовки, соціально-професійну мобільність і готовність фахівців успішно адаптуватися до розв'язання професійних ситуацій в умовах інформаційного суспільства.

При цьому ключові компетенції вчителя технологічної підготовки відображають культуру педагога і підрозділяються на: професійно-педагогічні, соціально-мотиваційні, інформаційні, комунікативні, креативні. Спеціальні компетенції інтегрують в собі знання предмету навчання і методики його викладання, підрозділяються на: цільові, змістовні, проектні, рефлексивні, моніторингові, компетентності вчителя технологічної підготовки [4].

Формування професійної компетентності майбутнього вчителя технологічної підготовки розглядається, як цілеспрямований процес, здійснюваний на основі певних педагогічних умов з використанням засобів розвиваючих технологій і передбачуваним результатом розвитку професійних і особистісних умінь.

Професійна компетентність майбутнього вчителя технологічної підготовки передбачає готовність розв'язувати специфічні для даної професії завдання, певні дії для їх виконання, доведені до рівня умінь, що засновані на системному і глибокому освоєнні знань.

Виділення професійних завдань ґрунтується на попередньому моделюванні відповідної професійної діяльності, реалізуючою сукупністю

професійних, найбільш поширених ситуацій, що вимагають постановки, розв'язання і рефлексії професійних завдань [5].

Виходячи з сучасних вимог можна визначити основні шляхи розвитку професійної компетентності майбутнього вчителя технологічної підготовки у навчальних закладах:

- робота в методичних об'єднаннях, творчих групах;
- дослідницька діяльність;
- інноваційна діяльність, освоєння нових педагогічних технологій;
- різні форми педагогічної підтримки;
- активна участь у педагогічних конкурсах;
- трансляція власного педагогічного досвіду;
- використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Жоден з перерахованих способів не буде ефективним, якщо педагог сам не усвідомлює необхідності підвищення власної професійної компетентності. Необхідно створити умови, в яких майбутній вчитель буде самостійно усвідомлювати необхідність підвищення рівня власних професійних якостей.

Відповідно до загальноприйнятих рівнів освоєння і реалізації в професійній діяльності знань, умінь і професійно-особистих якостей виділено 4 рівні сформованості професійної компетентності майбутнього вчителя технологічної підготовки: концептуальний, практико-діяльнісний, понятійно-сутнісний, світоглядний..

Концептуальний рівень передбачає наявність глибоких і системних методологічних знань, сукупність яких забезпечує створення авторської концепції технологічної підготовки і професійного саморозвитку.

Практико-діяльнісний рівень передбачає оволодіння сукупністю знань, умінь і особистих якостей, що забезпечують уміння розробляти і використовувати навчально-методичну документацію, розв'язувати типові професійні завдання і виконувати види діяльності, характерні для вчителя технологічної підготовки.

Понятійно-сутнісний рівень пов'язаний з усвідомленням майбутнім вчителем соціально-економічних, навчальних вимог, які пред'являє суспільство до діяльності майбутнього вчителя технологічної підготовки.

Світоглядний рівень пов'язаний з наявністю професійного досвіду, творчого потенціалу і світоглядних ідей, що забезпечують готовність

до професійного самовдосконалення і підвищення ефективності викладання технологічної освіти.

З огляду на це питання формування усіх складових професійної компетентності майбутнього вчителя технологічної підготовки набуває актуальності, адже тільки вчитель з високим рівнем підготовки, вмінням застосовувати різноманітні педагогічні технології зможе якнайкраще розв'язати сучасні проблеми вищої школи. Тому належний рівень професійної компетентності майбутнього фахівця є однією з найважливіших складових успішної професійної діяльності майбутнього фахівця технологічної освіти.

Висновки. Таким чином, розвиток професійної компетентності – це динамічний процес засвоєння і модернізації професійного досвіду, який веде до розвитку індивідуальних професійних якостей, накопичення професійного досвіду, що передбачає безперервний розвиток і самовдосконалення. Впровадження компетентності у процесі підготовки майбутніх вчителів технологій дозволяє не лише застосовувати вихідні знання та вміння, але й формує здатність до практичної діяльності в конкретних професійних ситуаціях, творче розв'язання професійних проблем, а також дозволяє легко орієнтуватися в професійному середовищі та володіти культурою праці. Формування професійної компетентності майбутніх вчителів технологічної підготовки доцільно здійснювати на основі загальних положень системного підходу та використанні інших науково обґрунтованих підходів.

Перспективи подальших розвідок у досліджуваному напрямі полягають у вивченні різних аспектів проблеми формування професійної компетентності майбутніх вчителів технологічної підготовки у навчальних закладах України та ближнього зарубіжжя.

Література

1. Вдовиченко Р. П. Між професійною підготовкою та компетентністю *Управління освітою*. 2003. № 15–16. С. 2–3.
2. Веснин В. Р. Практический менеджмент персонала : пособие по кадровой работе. Москва, 1998. 96 с.
3. Дяченко А.О. Теоретичний аналіз поняття «технологічна компетентність педагога». *Проблеми підготовки сучасного вчителя* : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Умань, 2013. Випуск 8, частина 2. С. 53–59.

4. Жуков Г. Н. Основы общей и профессиональной педагогики : учебное пособие. – Москва, 2005. 382с.
5. Коберник О.М. Розробка творчих проектів на уроках технічної праці. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2002. № 1. С. 41–45.
6. Кузьмина Н. В. Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения. Москва, 1989. 167 с.
7. Педагогіка вищої школи. Словник-довідник. Запоріжжя, 2007. 404 с.
8. Ратовська С. В. Формування технологічної компетентності майбутнього вчителя початкових класів. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Умань, 2010. Ч. 1. С. 261–266.
9. Хуторской А. В. Технология проектирования ключевых и предметных компетенций. *Инновации в общеобразовательной школе. Методы обучения* : сборник научных трудов. Москва, 2006. С. 66–79.
10. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. *Народное образование*. 2003. № 2. С. 58–64.